

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

ЖУК НАТАЛІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

УДК - 371015

**ФОРМУВАННЯ МОТИВІВ ПРИРОДООХОРОННОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

19.00.07 - вікова та педагогічна психологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ - 2001

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Бердянському педагогічному інституті імені П.Д. Осипенко Міністерство освіти і науки України, м. Бердянськ

Науковий керівник - доктор психологічних наук, професор, член-кор АПН України **Демиденко Василь Купріянович**, Бердянський педагогічний інститут імені П.Д. Осипенко, завідувач кафедри педагогіки і психології

Офіційні опоненти: - доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН України

Бех Іван Дмитрович,
Інститут проблем виховання АПН України, директор

- кандидат психологічних наук, доцент
Долинська Любов Василівна,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри психології

Провідна установа - Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України, м. Київ

Захист відбудеться 24 травня 2001 р. о 14 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університета імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 27 березня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.О. Приходько

Загальна характеристика роботи

Актуальність проблеми. Формування екологічної культури особистості у нинішніх умовах набуває важливого суспільного значення. Зважаючи на те, що існування екологічних проблем зумовлене не стільки відсутністю економічних та матеріально-технічних умов для збереження, відтворення природи, скільки невмінням нашого суспільства гармонізувати свої стосунки з природою. Ця проблема ускладнюється тим, що Україна стала однією з найбільш неблагополучних в екологічному відношенні країн Європи. В умовах техногенного неблагополуччя природа України не в змозі самостійно відтворювати свій життєтворчий потенціал. До того ж дається взнаки низька екологічна культура громадян, домінування в суспільній свідомості розуміння природи як сили, яку потрібно завоювати і перетворити. Все це актуалізує питання про екологічну освіту та виховання молоді.

Актуальність дослідження цієї проблеми, зокрема в початковій школі, визначається тим, що саме у **молодшому шкільному віці** формуються основи бережливого ставлення до природи. При цьому слід зважати на те, що соціальні ставлення, сформовані у цьому віці, залишаються орієнтирами і певною мірою визначають думки, почуття і вчинки людини протягом усього її життя. Тож можна стверджувати, що безпосередній вплив дитинства на вчинки та практичні дії дорослої людини відбувається через ті мотиваційні складові її внутрішнього світу, які супроводжують її протягом всього життя. Вивчення і формування мотиваційної основи, яка визначає бережне ставлення школярів до природи, складає зміст нашого дослідження.

Становленню екологічної культури школярів присвячені праці багатьох дослідників (Т. Баранова, П.Завітаєва, З.Запорожан, А.Захлебний, І.Зверев, Б.Юганзен, П.Капінос, Г.Каропа, З.Кирилов, Н.Коваль, Л.Кудояр, В.Кузнецов, А.Кухта, Л.Нарочна, В.Пакулов, Н.Панасенко, Є.Писарчук, Н.Пустовіт, І.Родзевич, А.Салєєва, І.Суравегіна, Т.Тарасов, Л.Тихонова та ін.). Більшість науковців поділяють точку зору К.Ушинського

про те, що безпосередньому спілкуванню учнів з природою належить суттєва роль під час формування їхньої свідомості, що знання про природу, правила поведінки в ній, розуміння її цінності для людей сприяють становленню високої екологічної культури школярів. Їх уявлення про психологічний механізм становлення мотивів охоронного ставлення людей до природи відображає схема: “екологічна освіта - знання про природу, її цінність, правила поведінки в ній - практична природоохоронна діяльність”. Але сьогоdnішній стан природи нашої країни, як свідчать спостереження, не дає підстав для проголошення цього механізму найнадійнішим засобом формування екологічної культури її громадян. Адже руйнівний вплив на природу здійснюється саме людьми, які ще не так давно, навчаючись в школі, були охоплені відповідною системою екологічної освіти. Зазначене й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження “Формування мотивів природоохоронної діяльності у молодших школярів”.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Тема дисертаційного дослідження закординована у координаційній раді при АПН України (протокол № 3 від 10 червня 1996 року) і є складовою частиною комплексної теми кафедри педагогіки і психології Бердянського державного педагогічного інституту імені П.Д.Осипенко “Моральне виховання молоді” (Протокол № 7 від 27 листопада 1991 року).

Об'єкт дослідження - мотиваційні основи природоохоронної діяльності молодших школярів.

Предмет дослідження – психологічні умови формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні генезису становлення і розвитку мотивів природоохоронної діяльності у молодших школярів, визначенні факторів, що впливають на цей процес.

У процесі дослідження перевірялась **гіпотеза**, згідно з якою підвищення дієвості мотивів природоохоронної діяльності у молодших школярів буде досягнуто за умов:

- розкриття учням особистісної значущості охоронного

ставлення до природи;

- створення психологічних передумов розвитку мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів;
- набуття молодшими школярами індивідуального досвіду самопізнання, самооцінки і самотворчості у сфері природоохоронної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Дослідити особливості мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів.

2. Визначити ефективність традиційних засобів формування екологічної культури молодших школярів.

3. З'ясувати психологічні умови формування у молодших школярів мотивів природоохоронної діяльності.

4. Обґрунтувати та експериментально перевірити можливості авторської методики формування мотивів природоохоронної діяльності у молодших школярів, що базується на мотивуючій функції “Я - концепції”.

Методологічні та теоретичні засади дослідження

визначаються положеннями багатьох відомих психологів, які вивчали спонукальні причини дій та вчинків людини. Провідною методологічною основою стало положення про детермінуючу функцію самоактуалізації (М.Боришевський, Є.Ільїн, Г.Костюк, Д.Ніколенко, А.Адлер, Р.Асаджолі, Р.Бернс, В.Джемс, Е.Еріксон, Дж.Мід, Г.Олпорт, К.Роджерс, В.Сатір, В.Франкл, К.Юнг). Значне місце в дослідженні посідають висновки про соціокультурну природу мотивів (В.Асеев, Л.Божович, В.Вілюнас, О.Леонтьєв, В.Мерлін, Д.Узнадзе, П.Якобсон, А.Маслоу, Е.Фромм, К.Хорні). Враховані ідеї, в яких автори роблять акцент на біологічну природу мотивів (А.Кікнадзе, У. Мокдауголл, З.Фрейд, Х.Хекхаузен).

Працюючи над проблемою, ми спиралися на особистісно-діяльнісну парадигму в дослідженнях психічного (Г.Костюк, О.Леонтьєв, С.Максименко, С.Рубінштейн та ін.), ідеї активності і самоактивності індивіда в його особистісному становленні та розвитку (М.Боришевський, Л.Виготський, П.Чамата, І.Чеснокова, П.Якобсон, та ін.). Особливий вплив на визначення теоретичних засад мали сучасні розробки стосовно

розвитку мотивів природоохоронної діяльності (А.Захлебний, І.Зверев, Б.Юганзен, М.Панасенко, І.Суравєгіна)

Методи дослідження. Під час реалізації програми дослідження використовувався комплекс **теоретичних та емпіричних** методів. Із теоретичних методів були використані такі: метод системного, структурно-функціонального аналізу; метод міждисциплінарного аналізу; метод концептуально-порівняльного аналізу; метод мисленого експерименту та ін.

Із емпіричних методів в основу був покладений психолого-педагогічний експеримент в двох його класичних варіантах - констатуючий та формуючий. Отримання експериментальних даних забезпечувалось реалізацією комплексу методів: цілеспрямованого спостереження; контрольних зрізів; опитування та анкетування учнів, їх батьків і вчителів; тестування; індивідуальних бесід з учнями, їх батьками та вчителями.

Організація дослідження. Дослідження проводилось поетапно впродовж 1992-2000 рр.

На першому етапі (1992-1994 р.р.) аналізувалась література, опрацьовувались вихідні засади дослідження, розроблялись його концептуальні положення і методико-діагностичний апарат для вивчення особливостей мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів, формувались програми експерименту.

Другий етап (1995-1996 р.р.) дослідження був присвячений проведенню констатуючого експерименту, аналізу та оцінці його результатів.

На третьому етапі (1997-1999 р.р.) була виконана програма формуючого експерименту, здійснено аналіз його результатів.

Четвертий етап (1999-2000 р.р.) був присвячений узагальненню й оформленню матеріалів наукового дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі загальноосвітніх шкіл №№ 3, 10, 16 міста Бердянська, Центру дитячої та юнацької творчості. В експерименті брали участь 257

учнів 1-4 класів та 8 вчителів початкової школи.

Надійність та вірогідність дослідження забезпечується єдиним методологічним обґрунтуванням його вихідних позицій, використанням системи взаємопов'язаних методів, що відповідають меті й основним завданням дослідження, всебічним обґрунтуванням програми експерименту та його результатів, обговоренням висновків та методичних пропозицій з практичними працівниками шкіл, вченими, які працюють над проблемами мотивації та екологічної освіти, здійсненням перевірки на репрезентативність.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження. Досліджено вплив процесу особистісного розвитку молодшого школяра на формування мотивів його охоронного ставлення до природи. Експериментально обґрунтовано положення, що вирішальний вплив на вибір молодшим школярем форм практичної взаємодії з природою має його самосвідомість, доведено, що індивідуальний досвід самопізнання і самотворчості впливає на вибір школярем практичного ставлення до оточуючого середовища, природи зокрема. Розроблена і реалізована авторська програма формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів, здійснено порівняльний аналіз її психолого-педагогічних можливостей з потенціалом традиційних методик екологічного виховання молодших школярів. Досліджено залежність сили мотивів природоохоронної діяльності учнів молодшого шкільного віку від рівня зрілості і цілісності образу “Я”, адекватності і об'єктивності “Я- концепції”. Доведено, що формування самостійності молодших школярів, їх впевненості в собі, здатності до самопізнання та самотворчості сприяє розвитку у них мотивів природоохоронної діяльності.

Робота поглиблює існуючі уявлення про “Я”, образ “Я” і “Я-концепцію”, збагачує теорію і практику екологічної освіти молодших школярів. В дисертації досліджуються психолого-педагогічні можливості “Я-концепції” стосовно формування мотиваційної сфери молодших школярів, теоретично обґрунтовується механізм розвитку в них мотивів

охоронного ставлення до природи в процесі самопізнання та самотворчості.

Практичне значення. Розроблена і впроваджена в навчально-виховний процес нова методика формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів. Запропоновані форми підвищення організації екологічного виховання учнів початкової школи. Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися вчителями початкової школи при розробці програм і планів не тільки з екологічної освіти молодших школярів, а й у процесі розв'язання інших проблем навчально-виховної роботи школи. Окремі ідеї, положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані дослідниками проблеми екологічного виховання школярів.

Особистий внесок дисертанта визначається тим, що здійснено аналіз та оцінку традиційної методики організації екологічної освіти учнів початкової школи; теоретично обґрунтовано безпосереднє відношення процесу самопізнання і самотворчості молодших школярів у становленні їх екологічної культури; розроблена і реалізована програма формування мотивів охоронного ставлення до природи молодших школярів шляхом розвитку їх “Я-концепції”; досліджено зміст і обсяг понять “Я”, “природоохоронна діяльність”, “мотиви природоохоронної діяльності”, написані методичні розробки вчителям початкової школи щодо особистісного розвитку молодшого школяра.

Апробація та впровадження результатів дослідження.

Перевірка програми формування мотивів бережливого ставлення молодших школярів до природи та її реалізація здійснювалась упродовж п'яти років. Ідеї дисертаційного дослідження були реалізовані в ряді початкових класів ЗОШ № 3, 10, у роботі з групою молодших школярів при Центрі дитячої та юнацької творчості м. Бердянська. Результати дослідження були предметом обговорення на кафедрі педагогіки і психології, щорічних науково-практичних конференціях Бердянського державного педагогічного інституту, методичних об'єднаннях і педрадах шкіл міста.

З матеріалами дисертаційного дослідження автор виступала на конференціях: “Вчитель і суспільство: досвід, проблеми, пошуки” (Ізмаїльський педінститут, 1990р.), “Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук” (Запорізький педуніверситет, 1991р.), “Міжнародні психологічні читання” (Харківський університет, 1996). Результати дослідження використовуються дисертантом під час читання студентам психолого-педагогічних дисциплін.

Основні положення, висновки та пропозиції щодо формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів викладені в 11 публікаціях автора загальним обсягом 3,5 др.арк., серед них одноосібних 8.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, 3-х розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних літературних джерел. Загальний обсяг основного змісту роботи - 194 сторінки. Робота містить 17 таблиць на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У “**Вступі**” обґрунтовується актуальність дослідження проблеми формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів, визначаються його об’єкт, предмет, мета, гіпотеза та завдання; дається коротка характеристика теоретичних основ та методів; розкривається наукова новизна, теоретична і практична цінність роботи; подаються дані про шляхи апробації результатів дослідження.

Перший розділ - “**Мотиви природоохоронної діяльності молодших школярів як психологічна проблема**” - присвячений аналізу та оцінці наявних підходів до визначення сутності природоохоронної діяльності та її мотивів, розкриттю специфіки власного бачення проблеми і шляхів її розв’язання. В ньому розкрито зміст основних теоретичних положень, висновки та практичні рекомендації вчених і практиків щодо організації екологічної освіти у школі, в початкових класах зокрема (Т.Баранова, Л.Бобильова, Л.Дорошко, А.Захлебний, Б.Юганзен, П.Капінос, Л.Кудояр, Є.Кудрявцева, Г.Кулікова, В.Маркін, Н.Панасенко, К.Пашканг, Н.Пустовіт, М.Родзевич,

Л.Сагєєва, І.Суравєгіна та ін .). Аналіз публікацій засвідчив, що у вчених та практиків відсутня єдність поглядів на сутність природоохоронної діяльності та її спонукання. Для одних ця діяльність полягає в системі заходів, які забезпечують раціональне використання природних ресурсів і відтворення екологічних умов життя людини, інші розуміють її як систему міжнародних і громадських заходів, спрямованих на відтворення та захист природного середовища. З різних теоретичних позицій дослідники розглядають і проблему формування мотивів охоронного ставлення школярів до природи. У наукових розробках мають місце твердження, що ця проблема розв'язується виключно за рахунок спілкування школярів з природою, в процесі збагачення їх знань про природу, норми та правила поведінки в ній, під час формування в учнів природоохоронних переконань, становлення екологічної відповідальності.

У теоретичних концепціях природоохоронної діяльності школярів та її мотивів недооцінюється підхід до учня як до суб'єкта цієї діяльності, екологічна самотворчість школярів, їх власна відповідальність за результати практичного ставлення до природи. Залишається нез'ясованою роль екологічної **самодіяльності** школяра в природі. Під **самодіяльністю** ми розуміємо таку практичну взаємодію людини з природою та явищами дійсності і з самим собою, суб'єктом якої, її **активним началом** виступає людське “Я”.

Загальновідомо, що позитивне ставлення школярів до природного середовища має бути детерміноване їхніми психічними утвореннями (потребами, установками, інтересами, знаннями, цілями, світоглядними принципами життя тощо). Для задоволення потреб, досягнення мети чи реалізації своїх принципів учень знаходить у природі велику кількість предметів цих потреб, шляхів їх набуття і способів задоволення., тому він постійно змушений “приміряти” на себе і вибирати необхідніші йому предмети потреб і відповідні саме йому способи їх набуття та користування. В психології існує думка, що вирішальний вплив на цей вибір має не тільки актуальний мотив суб'єкта діяльності, але і потреби його власного “Я” (В.Демиденко,

А.Орлов, Д.Узнадзе). Все це є підставою для висновку, що мотивації охоронного ставлення молодшого школяра до природи має передувати його залучення до самопізнання, оцінки та розвитку себе самого, власного "Я".

Проблема "Я", "Я-концепції" і образу "Я" в останні десятиріччя займає чільне місце в психології та педагогіці, теоретичних концепціях сучасного людинознавства (Р.Бернс, І.Бех, І.Кон, Г.Костюк, С.Рубінштейн, З.Фрейд, К.Юнг, ін.). З урахуванням їхніх поглядів на проблему ми вважаємо, що "Я" людини є цілісним ідеально-матеріальним утворенням, структурними елементами якого виступає, з одного боку, сам суб'єкт, його ідеальне "Я", за допомогою якого індивід виділяє себе з маси інших людей як автономного суб'єкта вільного спілкування і діяльності і, з іншого боку, матеріальні та ідеальні фактори, які знаходяться поза ним і при цьому є умовою його власного існування та розвитку.

"Я" людини є продуктом її власної самопізнавальної діяльності, ім'ям, що вона вибирає для самої себе. Воно подвійне за своєю природою, його структурними елементами є: 1) слово (ідеальне начало) "Я"; 2) все те, що людина цим словом позначає в собі, з чим (з ким) себе ототожнює (матеріальне начало). Отже, "Я" відноситься до ідеально-матеріальних утворень людської культури.

Терміном "матеріальне "Я" ми позначаємо предмети, явища природи і культури, тіло людини, які в своїй системній єдності та цілісності утворюють предметно-речову субстанцію людського "Я", що забезпечує її існування в просторі й часі як живої природно-культурної істоти. До кола матеріальних утворень "Я" відносяться: 1) організм; 2) соціальні утворення (сім'я, групи, етноси, нації, суспільство, тощо); 3) культура (матеріальна та духовна); 4) природа.

Всі ці утворення різноякісні, належать різним системам людського існування, але мають спільні ознаки: 1) кожне із них виступає предметом людських потреб, 2) кожне із них бере участь у забезпеченні функціонування людини, як живого соціального індивіда, 3) стосовно кожного із них людина може сказати "мій", "моя", "моє" і "мої"; 4) оскільки ці утворення є

структурними утвореннями “Я” людини, вона, підкоряючись вимогам потреби самозбереження і самовідтворення, змушена охороняти і відтворювати всі ці структурні елементи власного “Я”.

Терміном “ідеальне “Я” (духовне “Я”) ми позначаємо саме **слово “Я”**, систему відчуттів та переживань людиною себе самої як цілісної ідеально-матеріальної істоти. Ідеальне “Я” - це те утворення психіки, для позначення якого одні вживають термін “Образ “Я” (І.Кон), інші - “Я-концепція” (Р.Бернс). Саме таке ідеальне (духовне) “Я”, представлене у внутрішньому світі людини, виступає її представником у стосунках з предметами і явищами зовнішнього світу. У наукових дослідженнях є різні думки стосовно ролі цього “Я” в житті людини. Наприклад, що такому “Я” належить функція бути суб’єктом активності (А.Петровський), бути “регулюючою субстанцією” в самій людині (В.Вілюнас, І.Кон), духовним елементом особистості, що пізнає (В.Джемс).

“Я” людини - духовно-матеріальна жива система, що володіє рядом потреб, основними з яких є потреба в забезпеченні та збереженні власної цілісності; потреба в самоактуалізації та в пошуках і практичній реалізації смислу життя. З огляду на таку сутність, структуру і потреби людського “Я” ми маємо підставу слідом за Д.Узнадзе стверджувати, що психологічний аспект природоохоронної діяльності молодших школярів може бути досліджений тільки за умови віднесення такої діяльності до проявів самодіяльності школяра, способів задоволення потреб його “Я”.

У розділі здійснено теоретичний аналіз проблеми мотивів взагалі та мотивів природоохоронної діяльності зокрема. При виконанні цього завдання ми зіткнулись з відсутністю в сучасній психології загально визнаного тлумачення мотивів, їх природи, процесу становлення, вдосконалення та розвитку.

З урахуванням сутності, структури і вирішального впливу “Я” людини на її практичне ставлення до світу і самої себе ми запропонували таке визначення мотивів: **мотиви** - це психічні образи ціннісно значущих зв’язків “Я” з предметами і явищами об’єктивної дійсності, які виступають причиною певної

практичної взаємодії людини з предметами потреб її “Я”, надають цій взаємодії смислової значущості в конкретній життєвій ситуації.

Таке визначення мотивів вказує не тільки на їх сутність, але й на основні функції, що визнаються дослідниками мотивів: 1) бути причиною практичного ставлення людини до середовища, спонукати її до взаємодії з ним; 2) надавати смисл; 3) спрямовувати та регулювати практичні дії та вчинки.

Поклавши в основу класифікації мотивів їх смислову та ціннісну функції, можна вказати на існування таких груп мотивів: 1) мотиви збереження власної цілісності; 2) мотиви самоактуалізації; 3) мотиви пошуків смислів життя.

При класифікації мотивів природоохоронної діяльності ми враховували роль природи в житті людини, виходячи з того незаперечного факту, що людина є істотою **природною** і, отже, в своїй практичній діяльності мотивується потребою у самозбереженні. Однією зі сторін задоволення цієї потреби є прагнення людини забезпечити свою єдність із природним середовищем, зберегти цілісність системи “організм-природа”. Ми керувалися також тим, що природа здатна бути “соціальним тілом” людини, тим, що окремі дослідники називають “**образом рідного дому**”. Ця функція притаманна таким структурним утворенням суспільного буття людини, як її будинок, населений пункт, її власні речі та знаряддя, місцевість, де вона народилася і зросла, клімат, інші окультурені природні елементи. Піклування про “рідний дім”, його захист та примноження, як правило, супроводжується захистом та відтворенням рідного краю, виступає своєрідною формою самоствердження людей. І , нарешті, ми враховували і той факт, що природа причетна до формування духовності людини, пошуків смислу людського життя. Запропонована класифікація мотивів, роль і місце природи в житті людини уможливили виділити такі групи **мотивів природоохоронної діяльності**: мотиви збереження цілісності “Я” у формі захисту і відтворення природного середовища; мотиви самоактуалізації способом захисту і примноження природи; мотиви пошуків смислу життя через духовне спілкування та взаємодію з природою.

У другому розділі дисертаційного дослідження - **“Природоохоронна діяльність учнів молодших класів сучасної школи та її мотиви”** - розкривається зміст програми констатуючого експерименту, його хід, проблеми, результати, обґрунтовується авторське бачення психологічного механізму становлення та розвитку мотивів охоронного ставлення до природи молодших школярів.

Констатуючий експеримент був спрямований на вивчення думки молодших школярів про місце і роль природи у власному житті, дослідження їхніх ціннісних установок стосовно природи та її окремих компонентів. Для досягнення цієї мети ми використали різноманітні методи: спостереження за особистим розвитком молодших школярів, індивідуальні бесіди з учнями, їх батьками та вчителями, анкетування тощо. Це дало нам можливість одержати об’єктивні дані про рівень екологічної культури 113 молодших школярів загальноосвітніх шкіл міста Бердянська, які ми поклали в основу формуючого експерименту.

Результати експерименту дають підстави для висновку про невисоку ефективність природоохоронної освіти та виховання молодших школярів у сучасній школі, про поверховість і несистемність їхніх знань про природу, її складові та проблеми. Саме цим можна пояснити той факт, що найціннішими та найкориснішими рослинами всі респонденти анкетування вважають ті, які мають відношення до задоволення їхніх потреб в харчуванні та оздоровленні, а до найцінніших та найкорисніших тварин віднесли одомашнених або ж тих, які постійно проживають в регіоні. Про це засвідчує і домінування прагматичного підходу молодших школярів до оцінки самої природи: 49 % респондентів наголосили на її здатності поставляти людям продукти харчування, надавати сировину для виробництва, створювати умови для відпочинку. Майже половина респондентів звернула увагу на здатності природи бути місцем їх перебування, оточення, фоном життєдіяльності. Слід відзначити, що 36 % учнів, які брали участь в опитуванні, відзначили корисність природи для суспільства, і тільки 13 - для самих себе.

Констатуючий експеримент засвідчив, що абсолютна

більшість респондентів (82%) не розуміє специфіки природоохоронної діяльності, ототожнює її з охороною культурних рослин від бур'янів та шкідників на присадибних ділянках, дачах і городах. Отже, її “охоронне” ставлення до природи мотивується не бажанням допомогти природі, а інтересами сім'ї, батьків та рідних, які спрямовують і спонукають дітей до господарчої діяльності. З огляду на це можна зробити висновок, що у молодших школярів відсутні мотиви істинно охоронного ставлення до природи, що їхнє практичне ставлення до неї здійснюється під впливом соціальних, а не екологічних мотивів, відсутня внутрішня спрямованість на особистісну участь у збереженні та відтворенні природного середовища. 86 % наших респондентів вважають, що піклування про природу є справою дорослих людей, 5 % - спеціалістів служби охорони природи, а 8 % вважають, що природа сама має потурбуватися про себе. На превеликий жаль, ніхто із респондентів не назвав себе самого відповідальним за стан природи, хоч всі вони визнали, що природу потрібно зберігати та відтворювати.

Значне місце в розділі відведено розкриттю специфіки психологічного механізму становлення і розвитку образу “Я” учнів початкової школи. Аналіз публікацій, предметом дослідження яких є особистісний розвиток молодших школярів, дає підстави для висновку, що, по-перше, образ “Я” молодшого школяра відноситься до спонукальних та регулюючих утворень його психіки, і що, по-друге, молодші школярі знаходяться в стані особистісного становлення та удосконалення, маючи достатні потенційні можливості для цього. Зумовлено це тим, що вік молодшого школяра характеризується зародженням у дитини інтересу до самого себе та активним проявом потреби в самопізнанні, самооцінці та самотворчості. Завдяки цьому проблема розробки психологічного механізму формування “Я” школяра молодшого віку відноситься до актуальних і значущих.

У літературі домінуючою є думка, що на становлення дитячого “Я” вирішальний вплив має спілкування дітей між собою та дорослими (І.Кон), гра (Дж.Мід), самостійне переміщення їх в просторі (І.Чеснокова), притаманна людині

властивість розвиватися і самовдосконалюватися (пропріум) (Г.Олпорт) і т. ін. Серед таких механізмів велике значення має практичне (оздоровче, естетичне, виробниче) спілкування школярів з природою. Домінує ж у наукових дослідженнях думка, що найефективнішою формою “входження” природи в самосвідомість учнів є екологічна освіта школярів, збагачення їх знань про природу, правила та норми поведінки в ній.

Ми вважаємо, що до перерахованих механізмів слід додати й такий як самопізнання і самотворчість молодших школярів, організація їх роботи над формуванням та вдосконаленням власного “Я”. З позиції обраної дисертантом методології структурними елементами такого механізму є **самопізнання, екологічна освіта, осмислення знань про вплив природи на індивідуальну долю кожного, самозбереження через охоронне та відтворювальне ставлення до природного середовища.** Програма формуючого експерименту виконана на базі саме такого бачення механізму становлення екологічної культури молодших школярів. Значне місце в ній посідають уявлення та обґрунтування психологічних механізмів “входження” природи в дитяче “Я”, процес її інтеріоризації. До них можна віднести описану Ж.Піаже схильність дітей одухотворяти природу, приписувати їй здатність допомагати людям, працювати на них та існувати заради них. Природа “входить” у самосвідомість школярів і через критичну оцінку ними своєї зовнішності, від краси, стану та здоров’я свого організму, відкриття залежності колективної думки про себе. Цей механізм забезпечує розуміння учнем свого місця в природі і своїх обов’язків відносно неї. В основу цього механізму ми поклали принцип діалектичної єдності положення “Людина – частина природи”, до якого учні приходять в процесі **пізнання природи**, і положення “Природа – частина мого “Я”, що формується в процесі **самопізнання.**

Зміст третього розділу - **“Експериментальне дослідження формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів”**- є виклад програми експериментального дослідження, осмислення, оцінка та

узагальнення його результатів, формулювання висновків та пропозицій.

У розділі розкривається сутність формуючого експерименту, його методологічні засади та методичні основи, визначається мета й основні прийоми. З огляду на те, що метою цього дослідження є обґрунтування переваги авторської методики формування мотивів природоохоронної діяльності перед традиційною методикою, були окреслені такі завдання:

1. Реалізувати дві програми формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів: **традиційну й авторську**.

2. Виявити характерні духовні утворення цілісного та адекватного “Я” молодшого школяра, які мотивують його охоронне ставлення до природи.

3 Здійснити порівняльний аналіз двох підходів, двох шляхів формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів.

Для чистоти експерименту, одержання об’єктивної інформації про психолого-педагогічний потенціал обох методик формування мотивів охоронного ставлення до природи програмою передбачено досягнення єдності підходів і принципів реалізації обох програм; виключення випадків перетину двох методик; використання одних і тих же методик для визначення рівня сформованості мотивів природоохоронної діяльності школярів. Формуючим експериментальним дослідженням було охоплено 74 учня трьох четвертих класів ЗОШ №10 м. Бердянська.

Для здійснення порівняльного аналізу результатів двох програм ми використали методику “Вивчення мотиваційної структури діяльності”, яку запропонували автори методичного посібника “Діагностика моральної вихованості школярів” І.Зверева, Л.Коваль, П.Фролов, адаптувавши її до потреб нашого експерименту. За цією методикою учням пропонується оцінити значимість дев’яти мотивів охоронного ставлення до природи (1.Бажаю бути корисним природі. 2. Відчуваю відповідальність за природу. 3. Зробити по-іншому не дозволяє совість. 4.Бажаю бути розвиненою людиною. 5.Робити по-іншому - означає не

поважати себе. 6.Хочу завоювати авторитет. 7. Мене змушують це робити. 8.Роблю для того, щоб мене похвалили. 9.Цього вимагають обставини.) від 0 до 6-ти балів. Ці мотиви характеризують як ставлення учнів до природи, так і рівень сформованості у них самостійності (творчості, незалежності та ініціативності). Методика передбачає співставити кожен з мотивів вчинками природоохоронного змісту: 1. Зберігаю та примножую природу. 2. Вимагаю від інших обережного ставлення до природи. 3. Допмагаю дорослим охороняти природу. 4. Систематично читаю літературу про природу та охоронне ставлення до неї. 5. Беру участь в роботі гуртка юних захисників природи. 6. Організую друзів та знайомих для захисту і відтворення природи.

Учням пропонується занести свої оцінки в таблицю. Сума балів в кожному стовпчику таблиці показує “силу” окремого мотиву.

У розділі описується процес реалізації авторської методики формування мотивів охоронного ставлення до природи молодших школярів. Метою цього дослідження було обґрунтування безпосереднього впливу самосвідомості “Я” та “Я-концепції” молодшого школяра на становлення у нього потреби здійснювати охоронне ставлення до природи, на підкріплення свого власного здоров'я у формі збереження здоров'я природного середовища.

Оцінюючи результати експерименту за програмою формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів через становлення та збагачення їх “Я”, ми маємо підстави для висновку, що у формуючому експерименті молодші школярі одержали індивідуальний практичний досвід самопізнання, самооцінки і самотворчості, досвід самостійного розв'язання життєвих проблем. За час експерименту суттєво змінився обсяг їхніх знань про “Я” людини, його структуру, основні функції, механізми удосконалення та розвитку. Все це сприяло становленню культури самосвідомості молодших школярів, їх здатності розуміти себе та довіряти собі, прогнозувати, планувати і творити своє майбутнє, приймати рішення і відповідати за них. У процесі реалізації цієї програми

здійснювалась актуалізація духовно-естетичних чинників самооцінки та самотворчості молодших школярів (їх честі, совісті, гідності, гордості, почуття прекрасного, досконалого тощо); новим змістом наповнювались такі поняття як “екологічна культура”, “самосвідомість”, “Я”, “природа”, “природоохоронна діяльність” та ін. Найважливішим результатом експерименту ми вважаємо досягнення учнем розуміння своєї залежності від природи, відчуття необхідності охоронного ставлення до неї заради забезпечення власного існування та розвитку. Це пояснюється динамікою “сили” мотивів природоохоронної діяльності в контрольному та експериментальному класах, яка за час експерименту має такий вигляд (див. табл. 1):

Таблиця 1

Зміна середньої цінності мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів при використанні авторської методики

Класи	Кіль- ть учнів	М о т и в и								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
Контрольний	26	+1,8	+1, 6	+0,7	+0, 7	+0, 5	+0, 6	+0, 4	+0, 4	+2,1
Експерименталь- ний	28	+4,9	+4, 5	+3,8	+4, 4	+5, 6	-4,0	-11, 5	-8,4	-7,9

Порівняльний аналіз динаміки “сили” мотивів у двох класах за час експерименту засвідчує співпадання спрямованості динаміки перших 5-ти мотивів і різновекторність динаміки решти мотивів у цих класах. Відмінності мають місце в динаміці сили мотивів № 6 (“Хочу завоювати авторитет”), №7 (“Мене змушують це робити”), №8 (“Роблю для того, щоб мене похвалили”) і №9 (“Цього вимагають обставини”). Зменшення сили цих мотивів в експериментальному класі є показником становлення самостійності учнів, свідченням їх соціального та особистісного зростання, проявом розвитку та удосконалення їх “Я” та “Я-концепції”. Разом з цим здійснився приріст “сили” перших 5-ти мотивів, особливо мотивів №1 (“Бажаю бути корисним природі” - ріст на 4,9 бала) та №2 (“Відчуваю відповідальність за природу” - ріст на 4,5 бала).

Досягнення такого стану самосвідомості та самооцінки молодших школярів є доказом повноти і цілісності їх “Я”, об’єктивності та істинності їх “Я-концепції”. Все це уможливило дійти висновку, що розвиток самосвідомості молодших школярів, їх “Я” та “Я-концепції” є не тільки проявом особистісного розвитку учнів початкової школи, але і доказом сформованості у них мотивів охоронного та відтворювального ставлення до природи.

Результати формуючого експерименту дозволили зробити такі висновки:

1) формування “Я” і “Я-концепції” молодших школярів сприяє зміні ставлення до себе та свого практичного ставлення до дійсності, природи також;

2) становлення, корекція і розвиток “Я” і “Я-концепції” молодших школярів є разом з цим способом формування і розвитку мотивів їх природоохоронної діяльності.

Особливу увагу відведено опису реалізації програми **“Формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів через збагачення знань про природу, способи і форми взаємодії з нею”**. Для виявлення виховного потенціалу традиційної методики нами була розроблена та реалізована в експерименті система психолого-педагогічних впливів на формування мотивів природоохоронної діяльності у молодших школярів. Її основні складові такі: 1) екологічна експертиза курсу природознавства; 2) сюжетно-рольова гра “Робінзон”; 3) духовно-естетичне спілкування з природою; 4) пошукова гра “Природа рідного краю”; 5) конкурс на кращі домашні оранжерею та живий куточок; 6) організація молодших школярів до участі в різноманітних практичних формах охоронного ставлення до природи. Психолого-педагогічна цінність виконаної роботи полягала в тому, що вона збагатила екологічні знання молодших школярів, озброїла їх навичками дослідницької роботи в природі, зробила їх причетними до розв’язання практичних проблем захисту природи рідного краю.

Наш експеримент відзначив потенціал традиційної методики, про що свідчить динаміка “сили” мотивів в експериментальному класі за час експерименту.

Таблиця 2

Зміна середньої цінності мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів при використанні традиційної методики

Класи	Кіль- ть учнів	М о т и в и								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
Контрольний	26	+1, 8	+1,6	+0,7	+0, 7	+0, 5	+0, 6	+0, 4	+0, 4	+2, 1
Експериментальн ий	30	+4, 4	+5,3	+2,9	+3, 9	+3, 4	+2, 2	+3, 4	+2, 1	+2,8

Завершується розділ порівняльним кількісним та якісним аналізом даних формуючого експерименту, перш за все, даних про динаміку “сили” мотивів учнів, що брали участь у ньому.

Таблиця 3

Зміна середньої цінності мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів у формуючому експерименті при використанні авторської і традиційної методик

Класи	М о т и в и						
	1	2	3	4	5	6	7
Контрольний клас	+1,8	+1,6	+0,7	+0,7	+0,5	+0,6	+0
Клас традиційної методики	+4,4	+5,3	+2,9	+3,9	+3,4	+2,2	+3
Клас авторської методики	+4,9	+4,5	+3,8	+4,4	+5,6	-4,0	-1

За час експерименту відбулися певні зміни в “силі” всіх 9 мотивів охоронного ставлення до природи у молодших школярів, які були залучені до нього. Порівняльний аналіз сили перших двох мотивів, які безпосередньо пов'язані з охоронним ставленням школярів до природи, не дає підстав для висновку про переваги авторської методики перед традиційною: приріст “сили” мотиву №1 за час експерименту переважає цей показник в класі з використанням традиційної методики на 0,5 бала, але поступається на 0,8 бала приросту “сили” мотиву №2. Різниця незначна і, на перший погляд, вона більше свідчить про рівність психолого-педагогічних можливостей методик, ніж про переваги однієї із них. Якщо ж врахувати, що в класі з традиційною методикою акцент робився на збагачення знань і уявлень учнів про природу, а в класі з використанням авторської

методики - на самопізнання і самотворчість учнів, такий висновок не можна вважати кінцевим і незаперечним.

Визначальним доказом переваги авторської методики перед традиційною ми вважаємо її спрямованість на особистісне зростання молодших школярів, залучення їх до самопізнання та самотворчості. Зокрема, це виявилось у тому, що в учнів експериментального класу набагато зменшилася залежність від думок та оцінок дорослих, послабилось бажання звернути на себе увагу дорослих, школярі стали дорослішими, самостійнішими і самокритичнішими. Такий висновок ми зробили, керуючись як власними дослідженнями, так і думками батьків та класоводів стосовно динаміки самостійності молодших школярів за час експерименту. Відповідаючи на питання анкети, батьки учнів класу, де використовувалась традиційна методика, вказали, що “приріст” таких показників самостійності дітей, як **незалежність** за цей час склав 6,2%, **творча ініціатива** - 6,2%, **самокритичність** - 3,1%, у той час, як батьки класу з використанням авторської методики вказали відповідно на **14,3%**, **10,7 %** і **10,7 %**. Класоводи відмічали, що в класі з традиційною методикою **незалежність** складає 6,2 %, **творча ініціатива** -3,1 %, **самокритичність** - 6,2 %, з авторською методикою - відповідно **16,7 %**, **10,7 %** і **17,8 %**. Водночас помітно підвищилась і екологічна культура молодших школярів.

Формуючий експеримент довів психолого-педагогічну доцільність впровадження авторської методики формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів у навчально-виховний процес сучасної школи, продемонстрував її здатність забезпечити досягнення не тільки високого рівня екологічної культури учнів початкової школи, але і її безпосереднє відношення до розв’язання інших завдань навчально-виховної роботи в сучасній школі.

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми формування мотивів природоохоронної діяльності у молодших школярів. Здійснений теоретичний аналіз проблеми і результати експериментального дослідження підтвердили висунуту гіпотезу.

ВИСНОВКИ

1. Існуюча система екологічної освіти та виховання учнів, яка базується переважно на інформаційній основі, не є достатньо ефективною. Вона не розв'язує повністю проблеми мотивації діяльності, спрямованої на охоронне та відтворювальне практичне ставлення до природного середовища.

2. Формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів є разом з тим розвитком їх “Я-концепції”.

3. Формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів у формі збагачення їх “Я-концепції” можливе за умови якісного оновлення методологічного та методичного забезпечення процесу екологічної освіти молодших школярів.

4. Формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів відбувається при забезпеченні психолого-педагогічних умов для ефективної роботи школярів над становленням і вдосконаленням власного “Я”, самопізнанням і самотворчістю.

5. Основним засобом формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів з позицій прийнятої нами методології є моделювання ситуацій самопізнання і самотворчості, знаходження виходів із певних життєвих ситуацій, самостійного розв'язання учнями початкових класів життєвих та екологічних проблем.

6. Одним із показників сформованості мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів є їх самостійність - здатність приймати і реалізувати рішення із захисту природи без впливу дорослих.

7. Запропонована методика формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів за своїм психолого-педагогічним потенціалом продуктивніша й ефективніша порівнянно з традиційною методикою екологічного виховання учнів.

8. Авторська методика формування мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів за своєю

сутністю є методикою самопізнання та самотворчості молодших школярів. Тому її основним досягненням є особистісне зростання учнів, прискорення темпів їх дорослішання. Саме такий школяр і мотивований до охоронного ставлення до природи. З таким же успіхом він мотивований і до інших форм практичної діяльності. Це дає підстави для висновку, що запропонована нами методика може бути використана при розв'язанні цілого ряду проблем навчально-виховної роботи в сучасній школі.

Основний зміст роботи висвітлено в таких публікаціях:

1. Бизбис С.И., Жук Н.В., Сливная Л.И. Сотворчество учителя и учащихся на уроках чтения.// Пути сотрудничества учителей и учащихся 1-4 классов на уроках. (Методические рекомендации в помощь учителям 1-4 классов) Запорожский областной институт усовершенствования учителей.- Запорожье, Комунар, 1989.- С.6-8.

2. Жук Н.В. Экологическое воспитание как педагогическая проблема // Учитель и общество: опыт, проблемы, поиски / К 50-летию Измаильского пед.института.- Измаил, 1990.- С.114-115.

3. Жук Н.В. Экологическое мышление как составная часть нового мышления // Актуальные вопросы теории и методики воспитания подрастающего поколения. - Вып. 2.- Запорожье, 1990.- С.85-86.

4. Жук Н.В. Мотиви в структурі діяльності людини // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук. - Вип. 1.- Москва-Запоріжжя: Академія педагогічних наук СРСР, 1991.- С.31.

5. Жук Н.В. До питання про сутність природоохоронної діяльності молодшого школяра // Актуальні питання підготовки спеціалістів в педвузі. - Бердянськ: Вид-во БДПІ.- 1992.- С.15-17.

6. Жук Н.В. Екологічний зміст “ образу світу “ молодшого школяра // Питання морального розвитку особистості учня сучасної школи. - Бердянськ, БДПІ, 1993.- С.11-12.

7. Гречишкіна О.Д., Жук Н.В. О преемственности экологического воспитания дошкольников и младших школьников // Доклады II -го координационного совещания. Международный Экологический Фонд “Азовское море”.- Бердянск., 1994.- С.50-54.

8. Гречишкіна О.Д., Жук Н.В., Мягченко А.П. Комплексный подход к экологическому образованию и воспитанию в системе “детский сад – школа – вуз” // Международные психологические чтения.- Харьков: ХГУ, 1996.- С. 27.

9. Жук Н.В. Екологічне виховання // Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів: Навч.посібник / Авт.кол.: В.К.Демиденко / керівник/ та ін.- К.: ІЗМН, 1996.- С.119-137.

10. Жук Н.В. Про сутність понять “природоохоронна діяльність” і “екологічне виховання” та їх засвоєння учнями молодших класів // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного інституту ім.П.Д.Осипенко (Педагогічні науки).- № 3-4.- 1999р.- З: ВПК “Запоріжжя”, 1999 р. - С.49-54.

11. Жук Н.В. Формування “Я-концепції” як засіб становлення екологічної культури молодшого школяра // Психологія. Збірник наукових праць. НПУ імені М.П.Драгоманова Випуск 2(9), частина II, 2000. - С. 17-28.

Жук Н.В. Формування мотивів природоохоронної діяльності в молодших школярів. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. Київ, 2001р.

Дисертація присвячена дослідженню джерел та спонукань охоронного ставлення до природи учнів початкових класів. Виявлено, що таким джерелом у кінцевому результаті виступає цілісне та істинне “Я” молодшого школяра, яке характеризується розумінням і відчуттям школярів своєї спорідненості з природою, визнанням природи часткою себе

самого, а себе самого - часткою природного оточення. У такому випадку учень, мотивований потребами самозбереження та самоствердження, стає на шлях збереження та примноження природи як умови існування власного "Я". Становлення і розвиток "Я" молодших школярів і їх "Я-концепції" тому мають безпосереднє відношення до формування мотивів їх охоронного ставлення до природи, цим утворенням самосвідомості належить вирішальна роль під час вибору учнем форми практичного ставлення до неї. В дисертації здійснений порівняльний аналіз традиційної та авторської методики становлення мотивів природоохоронної діяльності молодших школярів, доведена перевага авторської методики над традиційною, основою якої є збагачення і поглиблення знань школярів про природу, правила і норми практичної взаємодії з нею.

Ключові слова: природоохоронна діяльність, мотив, "Я", образ "Я", цілісність "Я".

Жук Н.В. Формирование мотивов природоохранной деятельности у младших школьников. Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 - педагогическая и возрастная психология. Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. Киев, 2001г.

Диссертация посвящена исследованию источников и побудительных сил охранного отношения к природе учащихся начальных классов. Необходимость такого исследования вызвана, во-первых, актуальностью проблемы воспроизводства и защиты природы в Украине и, во-вторых, малоэффективностью традиционной методики экологического образования школьников, в основании которой лежит положение, что охранное отношение к природе обуславливается организацией экологического образования, получением школьниками знаний о природе, её ценностях, правилах и нормах поведения в ней. Констатирующий эксперимент засвидетельствовал, что знания младших школьников о природе

являются поверхностными, бессистемными, неполными; в оценке природы учащиеся руководствуются её полезностью для людей, а не для себя самого; основной формой охранного отношения к природе они считают хозяйственные работы на приусадебном участке, огороде, даче и т.п. Поэтому мотивы охранного отношения к природе у преобладающей части учеников (а со временем - взрослых граждан) отсутствуют, что является одной из главных причин бедственного состояния природы страны.

Мы считаем, что влияние школы на состояние экологии значительно возрастет, если центральное место в экологическом образовании будет занимать такое мотивирующее образование внутреннего мира ученика, которое, формируясь в детстве, будет сопровождать его и во взрослой жизни. Таким образованием является “Я” младшего школьника. С учётом того, что “Я” школьника формируется, корректируется и развивается в его самопознавательной деятельности, мы сделали акцент на использовании такого психологического механизма становления мотивов охранного отношения школьника к природе: самопознание школьника - экологическое образование - осмысление и оценка знаний школьниками - их охранное отношение к природе.

Наш формирующий эксперимент доказал, что решающим мотивом охранного отношения к природе выступает целостное и истинное “Я” младшего школьника, его потребность в самопознании и самоутверждении. Такое “Я” характеризуется пониманием и чувствованием школьником своего родства с природой, признанием природы условием своей жизнедеятельности, частицей себя самого, а себя самого - частицей природного окружения. В этом случае ученик, мотивируемый потребностью к самосохранению и самоутверждению, становится на путь сохранения и приумножения природы как структурного элемента своего собственного “Я”. Становление и развитие “Я” младших школьников и их “Я-концепции” потому имеют непосредственное отношение к формированию мотивов их охранного отношения к природе, что этим образованиям

самосознания школьников принадлежит решающая роль при выборе ими формы практического отношения к природе.

В диссертации сформулирован и обоснован вывод, что становление и развитие “Я” младших школьников и их “Я-концепции” имеет непосредственное отношение к становлению экологической культуры не только учеников начальной школы, но и взрослых людей. Обусловлено это тем, что потребность сохранения своей целостности является одной из главных потребностей человека, как природно-культурного образования. При условии “вхождения” в самосознание младшего школьника знаний о природе, как части его “Я”, удовлетворение потребности в самосохранении распространяется и на природу, порождая бережное, охранное отношение к ней. Всё это является основанием для заключения, что формирование мотивов природоохранного отношения младших школьников к природе может быть осуществлено в форме организации процесса их самопознания и самотворчества, активизации их потребности к самосохранению и личностному росту.

В связи с тем, что “Я” относится к психическим образованиям, с которыми младший школьник “переходит” из детства во взрослую жизнь, в которой социальные отношения соответствуют жизненной позиции, выработанной в детском возрасте, у нас имеются основания предполагать, что авторская методика формирования мотивов природоохранной деятельности младших школьников способствует подготовке школьников к взрослой жизни.

Данные сравнительного анализа традиционной и авторской методики становления мотивов природоохранной деятельности младших школьников доказали преимущество авторской методики перед традиционной, содержанием которой является лишь обогащение и углубление знаний о природе, правилах и нормах практического взаимодействия с ней.

Ключевые слова: природоохранная деятельность, мотив, Я, образ “Я”, целостность “Я”.

younger pupils. - Manuscript.

Thesis on scientific degree of master of psychology, specialty 19.00.01. – pedagogical and age qualification psychology.- National Pedagogical University by M.P. Dragomanov. Kiev, 2000.

The thesis is dedicated to the research of sources and stimulated force of safe treatment of nature of pupils of elementary forms. It is determined that such source is full and mature “I” of younger pupil, which is characterized by understanding and sensation by pupil his alliance with nature, acknowledgement that he is a part of nature and the nature is a part of him. In this case, a pupil who is given reasons for necessity of self-preservation and self-confirmation stands on the way of preservation and increase of nature as structural element of personal “I”.

The conclusion of the thesis is that the formation and development of “I” of younger pupils and their “I” are conceptions connected with the formation of ecological culture of adult people.

Comparative analysis of traditional and author’s method of formation of motives of younger pupils’ natural activity is given.

The advantage of author’s method before traditional, the substance of which is enriching and deepening of knowledge about nature, rules and standards of practical interaction with it is with it is proved.

Key words are: nature protection activity, motive, “I”, image “I”, integrity “I”.